

# ÇOCUK ZİHNİNDEKİ HABER RESMİ

**Doç. Dr. Tülay ŞEKER**

Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi  
Gazetecilik Bölümü

**Rengim SİNE**

Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü  
Gazetecilik Anabilim Dalı  
Doktora Öğrencisi  
Konya

## ÖZET

Televizyon ekranlarında yer alan iletileri çocukların nasıl algıladığını konu edinen bu çalışmanın çıkış noktası, çocuğun dünyaya dair edindiği bilgiler şekillenirken televizyonun temel iletileri arasında yer alan haberlerin etkin bir rol oynadığıdır. Bu doğrultuda Konya ili kapsamında ilköğretim birinci sınıfta öğrenim gören 7 yaş grubu çocukların haberi nasıl tanımladıkları sorgulanmıştır. 4 farklı ilköğretim okulundan 174 çocuğun katılımıyla gerçekleştirilen çalışmada, haberler denince belirginleşen imajı tespit etmek amacıyla çocuklardan haberin resmini yapmaları istenmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler sonucunda haber denince ilk etapta çocukların aklına televizyon geldiği ve bilişsel düzeyde haberlerden büyük ölçüde olumsuz etkilendikleri gözlemlenmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuk, haber, medya, resim

## THE NEWS PICTURE IN CHILD'S MIND

### ABSTRACT

The purpose of this study, which dwells on how children perceive the messages on television screens, is to evaluate the efficient role of the news, among the main messages of television, while the child's knowledge of the world is being shaped. Within this context, the study was conducted on the children of 7 years old that were the first grade primary school students within the city borders of Konya, and the way they defined news was questioned. 174 children from 4 different schools were included in the study. The children were asked to draw the picture of the news in order to identify the image, which came to their mind when the word "news" was uttered. In the light of the data obtained from the study, it was observed that the first concept came to the children's mind was television when the word "news" was uttered and they were mostly adversely influenced by the news at a cognitive level.

**Key words:** Child, news, media, picture

## Giriş

Medyanın günümüzde günlük hayatın her anına girmesi ve giderek çeşitlenmesiyle birlikte, medyanın çocuklara nasıl etkide bulunduğu da önemli bir

soru haline gelmiştir. Bu bağlamda çocukların medya ile ilişkisi çoğunlukla bir “etkilenme” meselesi olarak anılmaya başlarken, böyle bir ortamda ise medyanın çocukları olumsuz etkilediği gibi genel bir kabul söz konusu olmaktadır. Medyanın çocukları olumsuz ya da kötü etkilediği yönündeki görüşler ise medyada işlenen “şiddet” unsuruna odaklanmaktadır.

Öte yandan çocukların pek çok konuyu medyadan öğrendikleri ve medyada gördükleri şeyleri model aldıkları gerçeği göz önünde bulundurulduğunda ise medyanın gizli tüketicileri olan çocuklar adına duyulan kaygının yersiz olmadığı görülmektedir. Özellikle gerçeğin temsili olarak nitelenen haber programları çocukları söz konusu olayın aksinin olamayacağına inandırırken, hayal güçlerinin de bu gerçeklik tanımıyla şekillenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla medyada yer alan bir haberi yetişkinler gibi algılayamayan çocuklar için bu durum önemli ölçüde zararlı olabilmektedir.

Haber programlarında yer alan olumsuz/şiddet öğeleri içeren haberlerin etkisinde kalan çocukların aynı şeylerin kendi başlarına geleceği düşüncesiyle korku ve kaygı geliştirmelerinin yanı sıra, olumsuzluklara karşı duyarsızlaşmaları da söz konusudur. Bu hususta medya kuruluşlarının haber bültenlerinin yayınlandığı saatlerde çocukların da ekran başında olduğunu göz ardı etmemeleri gerekmektedir. Zira çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye’de de medyanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin önüne geçmek amacıyla çeşitli uygulamalar medya için zorunlu tutulmaktadır. Ancak reytingi/baskı sayısını artıran ve kamuoyunun ilgisini çekecek haber bekleyen medya kuruluşları, habere aktarılan olayları dramatize ederek sunarken haberlerin gizli tüketicisi olan çocukları görmezden geldiği konusunda sık sık eleştirilmektedir.

Günümüzde toplumsallaşmayı önemli ölçüde gerçekleştiren medyanın çocukları ne ölçüde etkilediğinin net bir ölçümü yapılamasa da bu hususta çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Çoğunlukla medyanın çocukları olumsuz etkilediği düşüncesinden hareketle gerçekleştirilen bu çalışmalar medya kuruluşlarını “çocukların haber alma hakkı” konusunda bilinçlendirme amacı gütmektedir. Bu çalışma medyanın, özelinde haber programlarının çocukları olumsuz etkilediği ön

kabulünden yola çıkarak, çocukların olaylar hakkındaki duygu ve düşüncelerini ifade etmesinde önemli bir anlatım şekli olan resim aracılığıyla, çocukların iç dünyasında haberi nasıl yorumladıklarına ilişkin bilgi edinmeyi amaçlamaktadır.

### **Gerçekliğin İnşa Sürecinde Değişen Haber Olgusu**

Bilindiği üzere kitle iletişim araçlarının en önemli işlevi topluma haber ve bilgi aktarmaktır. İnsanları bilinçlendirme ve gerçeklerden haberdar etme noktasında medyanın işlevselliği yadsınamaz bir gerçekliktir (Baran, 2005: 113). Zira haberi anlatırken yapılan çok sayıda tanımlamada da gerçeklik nosyonuna gönderme yapılmaktadır. Bu doğrultuda enformasyon bilgi olarak kabul edilir ve haber de bu bilginin gerçeği araştırıldıktan sonraki kurgulanmış halidir (Rigel, 1993: 49).

Ancak günümüzde geleneksel habercilik anlayışının vazgeçilmezlerinden olan haberin gerçek olanı yansıtması ilkesel değişimler yaşamaktadır. Böylelikle “gerçek ve haberde yansıtılan gerçek” iletişim araştırmalarının temel sorunsallarından birisi haline gelmiştir. Haberin gerçekliği inşa ettiğine yönelik eleştirilere ilk önemli örnek olarak gösterilen çalışma Gaye Tuchman’ın *Making News: A Study in the Construction of Reality* (Haber Yapmak: Gerçekliğin İnşasını Çalışmak) adlı kitabıdır. Tuchman, bu çalışmada haber kuruluşlarının işleyiş mantığının ve yapısının, haber anlatısını, ortaya çıkan öyküyü ve temsil etkinliğini belirlediğini savunmaktadır. Tuchman’ın bu görüşü temsildeki uzlaşıları olgusal olarak kabul ederken, gerçekliği yönlendirmeye açık bir kırılmalığa mahkûm etmektedir. Öte yandan Tuchman’ın hareket noktası habercilerin eylemleri ve faaliyetleridir. Bu eylemler yapılanmıştır, dolayısıyla haber de yapılanmış bir bilgidir. (Dursun, 2004: 41, 43). Eş deyişle, haber üretim sürecinin her aşaması haber kuruluşunca kesinleştirilmektedir. Böylelikle haber, medya kurumlarının ekonomi-politik yapısıyla ilişkilendirilen, bilginin üretimine ve yayılımına hizmet eden manipülatif bir araç olarak tanımlanmaya başlarken, gerçekliğin haber içeriğinde olduğundan farklı gösterildiğini söylemek mümkündür.

Özellikle, bireyin yaşadığı dünyayı çözümlene aşamasında sıklıkla başvurduğu bir metin olarak televizyon haberlerinin, bu tartışmalarda özel bir yer

tuttuğu gözlemlenmektedir (Ergül, 2000: 94). Televizyonu bir metin olarak ele alan Graeme Burton (1995: 38), “televizyon iletilerinin (programlar, haberler, filmler) yazılı metinde olduğu gibi kimi bilinçli düzenlemelerden geçtiği, söz konusu iletilerini yapılandırılmasında belirli bir söylem biçiminin benimsendiği ve televizyon aracılığıyla aktarılan şey’lerin aynı bir metinde olduğu gibi önceden tasarlanabildiğine” işaret etmektedir.

Öte yandan haber değeri taşıdığı varsayılan konular değişmemekle birlikte, gelişen teknolojinin de etkisiyle çağdaş izleyiciler, toplumsal olayları anında ve görsel olarak nakletme yeteneğine sahip bir medyum ile izleme lüksünü yaşamaktadır. Bu arada yeni teknolojiler bizi, günlük yaşamın trajik sahnelerinden sakınamamaktadır (Matelski, 1996: 64). Genel olarak tüm haberlerde olduğu gibi televizyon haberlerinde de olumsuz olanın yüceltilmesi, popüler olguların tercih edilmesi, her türlü konunun basite indirgenerek aktarılması gibi öğelere öncelik verilmektedir (Burton, 1995: 139). Ancak televizyon haberlerinin görsel duyulara hitap etmesi, etkisini diğer haberlere nazaran daha kalıcı kılmaktadır.

Ritzer (1998: 189), televizyon haberlerinin iletilerini aktarırken kullandığı bu yeni teknikleri, haberlerle gösteri dünyasının birleşmesi olarak açıklar. Haber içeriğini, gerçeğin kurgulanmış tasarısı olduğu yönünde eleştiren bir başka düşünür Jean Baudrillard’dır. Görsellikle birlikte gelen gösterinin haber içeriklerini giderek boşalttığını ileri süren Baudrillard (2003: 18), “haberlin bilgilendirme yerine, toplumsal olanı giderek daha çok haberlin içeriğine duyarsız ve tepki göstermeyen bir kitle yarattığını ve toplumsalın haberlin şiddetiyle parçalanmak üzere olduğunu” altını çizmektedir. Toplumsal ilişkilerin yalıtıldığı, her şeyden zevk almanın gerekliliğinin ön plana çıkarıldığı böyle bir toplumda sorun, televizyonun bize eğlendirici temalar sunması değil, bütün temaların eğlence olarak sunulmasıdır ve bu bambaşka bir sorun oluşturmaktadır (Postman, 1994: 99).

Hem eğlendiren hem de bilgi aktaran televizyon bunu belli bir öyküleme anlatım tekniği kullanarak yapmaktadır. Öykü anlatma olayı sadece televizyondaki dizi ve seriyaller gibi kurmacaya dayalı program türleri için değil, aynı zamanda haberler ve haber programları için de geçerlidir. Bu programlarda işlenen konunun

daha etkili olarak verilebilmesi için dramatik öyküleme yöntemlerine başvurulmaktadır (Kaplan, 1993: 51, 76). Medyanın doğasından dolayı da simüle edilen ve yönetilen zulüm imgeleri genellikle “gerçekte yaşanan”dan çok daha canlı, ilgi çekici ve gerçekten “dramatik” olmaktadır. Bu anlamda haberler, drama ve oyun arasındaki ayırıcı sınırlar gittikçe önemsizleşmekte ve bu süreçte de gerçeklik sadece pek çok imge arasındaki sıradan bir imge haline gelmektedir (Bauman, 2001: 199-200). Bir başka deyişle, medya dramatize edilen ve bastırılan bazı olayları, kendine özgü ölçütlere ve kurallara göre dolaylılar; bu aynı zamanda söz konusu olayları medyanın kendisinin seçmesi ve yayına hazırlaması anlamına gelmektedir (Ergül, 2000: 108).

Özetlemek gerekirse televizyonda çıkan haber programlarının tümüyle gerçeklikten uzak olduğunu söylemek zordur ancak söz konusu gerçeklik, “bir sahneleme ve üretim süreci süzgecinden geçirilmiş bir gerçekliktir” (Esslin, 1991: 84). Özellikle haber içeriğine yerleştirilen dramatik öğeler, görece duyarsız ve eleştirel bakıştan uzak izleyicilerin ilgisini çekmede doğru bir yem olabilirken, eleştirel bakışa sahip izleyiciler için haber, olup-bitenden haberdar etme işlevinden giderek uzaklaşmaktadır. Bu durum duygusal, çarpıcı ve kendi yorumunu içinde barındıran programlarla haber programları arasındaki farkı hızla kapatırken, izleyicilerin her iki program türüne karşı benzer bir tutum geliştirmesine neden olabilmektedir. (Ergül, 2000: 134-136). Tüm bunların yanı sıra haberler, gizli tüketicisi olan çocuklar için, gördüğü görüntünün gerçekliğini yetişkinler gibi sorgulayamamaları açısından büyük sorunlara neden olabilecek tehlikeli bir oyuncaktır.

### **Haberlerin Çocuk Üzerine Etkisi**

Yetişkinler için hazırlanan ancak gizli tüketicileri arasında çocukların da bulunduğu haber, medyanın temel iletileri arasında yer almaktadır. Fakat haber olumlanmış bir ileti olması nedeniyle, tüketimi esnasında çocuk için bir denetim söz konusu olamamaktadır (Rigel, 1995: 168). Neil Postman (1995) *Çocukluğun Yokoluşu* adlı kitabında, genel olarak bu durumu elektronik iletişimin keşfiyle açıklar. Zira televizyon yaygınlaştığından beri büyükler dünyasına ait olan

programlar çocuklar için bir düğmeye basılarak erişilecek kadar yakın hale gelmiştir. Bu tür programların henüz iyiyi kötüyü ayırt edemeyecek durumdaki çocuklarda çeşitli tahribat yapması ise son derece doğaldır (Turam, 1996: 67).

Ünlü siyaset bilimci George Gerbner (1995), televizyonun çocuklara etkisi açısından diğer kitle iletişim araçlarından farklı bir konumda olduğunu savunmaktadır. Gerbner, televizyonun bir evde ortalama 6,5 saat açık olduğunu belirtirken, çocukların bu yeni simgesel dünyaya gözlerini açtığını ve bu aracın sunduğu onbinlerce hikâyeyi adeta süt gibi emerek büyüdüklerini söylemektedir. Eş deyişle, medyanın ekme yoluyla sınırlı bir dünya görüşünün oluşumunu beslediğini savunan Gerbner, çocukların farkında olmadan öğrendikleri birçok şeyi televizyon aracılığıyla sağladığını, yaşamın bilinmeyen, aşına olunmayan yönlerini bu yolla edindiklerini ileri sürmektedir (N. Yetim & Ü. Yetim, 2008: 99). Bunların yanı sıra, yoğun televizyon izleme sonucunda genel olarak gerçeklik ile televizyondaki gerçekliğin iç içe geçmeye başladığını belirten Gerbner bu çerçevede, “Acımasız Dünya Sendromu” kavramını oluşturmuştur. Bu kavrama göre, televizyonda sunulan dünya, gerçek dünyadan daha tehlikeli ve acımasız olduğundan insanlar çevrelerine karşı daha korkak ve olumsuz olmaktadır (Rigel, 2008: 20). Yani kavrama göre şiddet içeren programları izleyen çocuklar, şiddete yatkın davranışlar sergilemenin yanı sıra korkak ve çekingen davranabilmektedir. Ekranda gördüklerinin kendi başına da gelebileceğine inanan çocuğun dünyaya, insanlara güvensizliği uzun dönemde psikolojik gelişimini de olumsuz etkileyebilmektedir.

Öte yandan günümüzde televizyonun psikolojik zararlarından ziyade, fizyolojik zararlarına da dikkat çekilmektedir. Televizyonun bağımlılık yaptığını savunan bu görüş, televizyon izleme alışkanlığının çocuğun davranışlarını, beyin faaliyetlerini olumsuz etkilediğini ileri sürmektedir (Işık, 2008: 139). Çocuklar özellikle günümüzde, televizyon, gazete, radyo ve internetten sık sık haberlere erişme imkânı bulmaktadır. Doğal afetler ve suç raporları gibi olayları konu edinen gördükleri ya da işittikleri bu haberler, kendi ülkeleri ve dünyada yaşanan gelişmeler hakkında çocukları bilgilendirirken; stres, anksiyete ve çeşitli korkulara neden olmaktadır (American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 2002). Aynı

zamanda şiddet içerikli yapımların çocukları saldırgan davranışlara ittiği uzun zamandır yürütülen araştırmalarla da artık şüpheyi yer bırakmayacak şekilde netleşen bir gerçektir (Şeker, 2009: 187).

Televizyonun dramatik bir araç olma özelliği ve televizyona egemen olan dramatik kurgu dili, çocuğun televizyonu görsel bir oyuncak gibi kullanmasına neden olur. Bu dramatik kurgu diliyse televizyon haberlerini masala dönüştürmektedir. Çocuk, görüntülü masal anlatısı veya oyunlaştırılmış eğlenceye dönüşen televizyon haberlerini izledikçe, yaşadığı dünyanın gerçeklerinden giderek uzaklaşma eğilimi içine girer (Şirin, 2011: 171, 172). Bu noktada yine George Gerbner “kültürel göstergeler” adlı kavramı geliştirerek çocukların yetişmesinde televizyonun nasıl bir rol oynadığını incelemiştir. Gerbner’a göre televizyon öykü anlatıcı işlevini yerine getirirken, aynı dersleri defalarca tekrar sunan mesaj sistemlerini anlatma eğilimi taşımaktadır. Dolayısıyla çok fazla televizyon izleyen bir çocuğun dünyayı algılama biçimi de etkilenmektedir (Işık, 2008: 139). Konuyla ilgili olarak psikolog Elenor Maccoby de büyüme evresinde çocukların davranışları ve inançlarının televizyonda seyredilenlerle biçimlendiği görüşünü desteklemektedir (Sungur, 2008: 175).

Görüldüğü gibi televizyon izlemenin olumsuz yönlerine karşı oldukça fazla bulgu vardır. Bu doğrultuda yapılan çalışmaların çoğunluğu televizyonu, büyüklere yönelik enformasyonun çocuklar tarafından ele geçirilmesine araç olması bakımından eleştirmektedir (Şirin, 2011: 175). Özellikle görsel duylara seslendiği için çocuklar üzerinde daha çok etkili olan televizyon haberleri, yetişkinlerin dünyasına açılan bir kapı olma özelliği göstermektedir. Bu anlamda mümkün olduğu kadar çocukların haberlerden korunması gereklidir. Bunun mümkün olmadığı durumlarda ise savaş vb. şiddet içeren olaylar hakkında yetişkinler tarafından çocuklara yapılan açıklamalar, şiddet unsuru içeren haberlerin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini hafifletmede faydalı olabilmektedir. Örneğin 7 yaşındaki bir çocuk beklenmedik olaylar, haberler karşısında bir yetişkine göre daha çok şaşırarak, panik olmaktadır. Bu dönem ailenin bakışı ve yorumlarıyla düşünme yeteneğinin şekillenebildiği bir süreçtir. Bu nedenle televizyon izleme davranışı sırasında ailenin verdiği tepkiler, çocuğun bilişsel akılcılığını şekillendirebilecektir (Ertürk, 2011: 63-

64). Burada söz konusu sorunun nedeni olarak görülen medya kuruluşlarına da görev düşmektedir. Farklı algı düzeylerine sahip bir hedef kitlesi olan medya, haber dilini oluştururken bu durumu göz önünde tutmalı, haberin farklı alt gruplarda farklı algılanabileceğini öngörmelidir. Bu nedenle medyanın sahip olduğu olanağı, çocukları etkileyecek şiddet olgularını erken fark etmek ve yok etmeye odaklı çalışan bir mekanizmanın parçası olarak kullanabilmesi gerekir (Özkan, 2009: 193).

Sonuç olarak çocuklar 7 yaşından önce ne televizyonu, ne kelimeleri, ne de karmaşık öykü yapısını algılayabilmektedir. Yani televizyondan çocuğa doğru akan görüntüler, olduğu gibi algılanır. Onun için bu görüntüler gerçektir. En önemlisi de bu dönemde çocuktaki etkilenmeler hayat boyu çocuk için önemli izler taşıyabilmektedir. Burada önemle üzerinde durulan konu ise henüz gelişimsel dönemde olan çocuklar için kontrolsüz medya kullanımının telafisi mümkün olmayan zararlara sebebiyet verebileceğidir (Ertürk, 2011: 61-62). Daha da önemlisi, şiddet ve vahşet öğelerinin haberlere egemen olduğu bir tablo, çocuğun gelişimine yapıcı şekilde destek olmaktan öte çocuğu korku ve kaygının hâkim olduğu bir dünya gerçekliğine doğru sürüklerken, hayallerinin de bu doğrultuda şekillenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla çocuklar haberlerde gördükleri sahneleri, hayal dünyalarında temel korku ögesi olarak yaşatabilmektedir. Bu çalışmada da tüm bu açıklamalar ekseninde haberin çocukların zihninde nasıl yer aldığını anlayabilmek için, çocukların iç dünyasını yansıtmaya yarayan önemli ifade araçlarından biri olan “resim” aracılığıyla çocuk-haber ilişkisi irdelenmiştir

### **Çocukların Yaptığı Resimlere Yansıya Haber Algısı**

#### **Araştırmanın Yöntemi**

Konya ili kapsamında 7 yaş grubunda ilköğretim birinci sınıf öğrencisi 174 çocuk üzerinde 9-13 Mayıs 2011 tarihleri arasında yapılan alan araştırması, çocukların haber iletilerinden hangi ölçüde etkilendiğini tespit etmek amacıyla, “haber nedir?” sorusuna cevap olarak çizilen resimlerden oluşmaktadır.

Haberlerin çocuklar için ne anlama geldiğini tespit etmeyi amaçlayan bu çalışma “Yüz yüze görüşme” yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, çocuklara



göre resmin sözcüklerden daha güçlü bir anlatım aracı olduğu göz önünde bulundurularak, haberin bilişsel düzeyde çocuklarda oluşturduğu imaj yapmış oldukları resimlerle tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma kapsamında çocukların haberi resim yoluyla tanımlamasının tercih edilmesinin temel nedeni ise resmin sözcüklere nazaran daha özgür ve özerk ifade şekline zemin hazırlamasıdır. Aynı zamanda resim, psiko-pedagojik açıdan çocuğu bize tanıtmaya yarayan bir ölçüt olduğu gibi, onun zekâ, kişilik, yakın çevre özellikleriyle iç dünyasını yansıtmaya yarayan bir ifade aracı olması bakımından önem taşımaktadır. Yani çocuk resimleriyle kendisinin bir parçasını yansıtmakta, olaylar hakkındaki duygu, düşünce ve görüş biçimlerini dile getirmektedir (Yavuzer, 1993: 12, 13).

Toplam 174 çocukla yüz yüze görüşülerek yapılan bu çalışmada, her bir çocuk “haber nedir?” sorusunu resim aracılığıyla cevaplamıştır. Konya il sınırları içerisinde gerçekleştirilen bu çalışma basit rastlantısal örnekleme Musa Uğur, Erenköy Zeki Altındağ, İbrahim Yapıcı ve A. Hazım Uluşahin İlköğretim Okullarındaki birinci sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Okullara tek tek gidilerek öğrencilere resimleri yapmaları için A4 ölçütlerinde beyaz resim kâğıtları verilmiştir. Sadece konunun belli olduğu serbest tarzda yaptırılan resim çalışmaları doğrultusunda haberin en genç tüketicisi olan çocuklar üzerindeki etkisi ortaya konulmaya çalışılırken, gerçekliğin temsili olarak kabul gören haberlerin “çocuğun olaylara bakışını ne ölçüde etkilediği” tespit etmek amaçlanmıştır. Çalışmadan elde edilen veriler çocukların haberi tanımlarken çizdiği kaza, afet, savaş vb. gibi haber konuları (konuya dayalı) ve haber denildiğinde çocukların aklına daha çok hangi kitle iletişim aracının geldiği (araca dayalı) göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Çalışmayla ilişkilendirilemeyen resimler ise “nötr” olarak tanımlanmıştır.

### **Haberin Kavramsal Etkisi**

Soyut bir kavram olarak haberin resim aracılığıyla çocukta yaptığı etki ve çocuğun haberi nasıl algıladığı, dolayısıyla haberin çocuk için ne anlama geldiğini ortaya koymak amacıyla, çocuklar tarafından “haber nedir” sorusuna cevap olarak yapılan resimler; konuya dayalı, araca dayalı ve nötr şeklinde kategorileştirilerek Tablo:1’de incelenmiştir.

**Tablo.1** Haber Denince Çocuklarda Belirginleşen İmajın Sayısal ve Yüzdelerik Dağılımı

	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde (%)</u>
<b>Araca Dayalı</b>	30	17,5
<b>Konuya Dayalı</b>	113	64,5
<b>Nötr</b>	31	18
<b>TOPLAM</b>	<b>174</b>	<b>100</b>

Tablo:1'e bakıldığında da görüldüğü gibi 113 çocuğun (%64,5) haberi bir konuyla yani olayla ilişkilendirerek büyük çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Çoğunluğun haberi kaza, doğal afetler ve savaş gibi olaylarla tanımlaması ise araştırmanın evrenini oluşturan 7 yaş grubu çocuklarında analiz yeteneğinin gelişmeye başladığına işaret etmektedir.

Ancak 7 yaşındaki bir çocuğun bir yetişkine göre haberlere daha çok şaşırıp, daha çok ciddiye alması olası bir sonuçtur. Dolayısıyla henüz dünyayı yeni yorumlamaya başlayan bir çocuğun haber rehberliğinde bunu gerçekleştirdiği düşünüldüğünde karşılaştığı olumsuz imajlar (savaş, cinayet, kaza, vb.) çocuğun erken yaşlarda tedavisi güç yaralar almasına neden olabilmektedir. Bir başka deyişle 7 yaş grubu çocuklarının haberlerde kodlanan mesajların etki alanı dâhilinde yer aldığını söylemek mümkündür.

Öte yandan çocukların %17,5'i haberin resmini araca dayalı (medyaya yönelik) çizmiştir. Bu sonuç doğrultusunda 30 çocuğun haberi televizyon ve gazete resmi yaparak tanımladıkları görülmektedir. Çocukların %18'i ise konudan bağımsız resim çizmişlerdir. Bu grup çalışmada nötr olarak belirtilmiş ve "haber nedir" sorusuna cevap niteliği barındırmadığı için diğer kategorilerden ayrı tutulmuştur.

## **Doğrudan Haberin Kendisi Olarak Tanımlanan Medya Araçları**

Araştırmanın bu kategorisi çocukların haberi tanımlarken resmettikleri olayların yanı sıra kitle iletişim araçlarını ele almaktadır. Haber denince akla gelen konulardan farklı olarak 30 çocuk haberi herhangi bir olay yerine gazete ve televizyon resmi çizerek tanımlama yoluna gitmiştir. Radyo ise araştırmaya tabi tutulan çocukların hiçbirisi tarafından resmedilmemiştir.

Algısal çerçevede “haber nedir” denildiğinde kitle iletişim araçlarının belirginleştiği 30 çocuğun genel dağılımının verildiği Tablo:2’de % 93,4 gibi büyük bir çoğunluğun televizyon resmi yaptığı görülmektedir. Günümüzde televizyonun hayatın çok önemli bir parçası olduğu çalışmanın kuramsal çerçevesinde de belirtildiği gibi artık sorgulanmayan bir gerçektir. Televizyonun birden fazla duyuya hitap etmesi onun etkisini güçlendirirken, zamanla insanları kendisine bağımlı hale getirmektedir. Bunun yanı sıra insanların etrafında neler olup bittiğini öğrenmesine de zemin hazırlayan televizyon “merak” unsurunu denetimi altında tutarak bireyleri kendine daha fazla yakınlaştırmaktadır. Ancak çalışma kapsamında sıklıkla üzerinde durulduğu gibi yetişkinlerin medya kullanımı esnasında gizli tüketiciler olarak çocuklar da televizyonda yer alan iletilere maruz kalabilmektedir. Bu anlamda haberlerin özel bir yeri bulunmaktadır. Haberin gerçeğin temsili tanımıyla olagelmesi televizyonda yer alan diğer programlara nazaran onu daha ayrıcalıklı ve tehlikesiz kılmaktadır. Dolayısıyla haber bu ayrıcalığını kullanarak çocukların izleyebileceği programlar arasına serbest geçiş hakkı elde etmektedir. Araştırmaya dâhil olan çocukların çoğunluğunun haberi direk televizyonla ilişkilendirerek resmetmesi, televizyon haberlerinin etkisinin diğer haberlere nazaran daha kalıcı olduğu görüşünü doğrulamaktadır.

Yine Tablo:2’de görüldüğü üzere haberi gazete olarak tanımlayanlar ise %6,6 gibi küçük bir gruptur. Özellikle günümüzde televizyon izlemenin vazgeçilmez bir alışkanlık haline gelmesi ve televizyonun kendine has öykü dili çocukları da etkisi altına almaktadır. Aynı zamanda ortaya çıkan bu sonuçlar, okuma-yazmayı yeni öğrenmiş henüz gelişme ve öğrenme evreleri devam eden çocukların ailelerinden de etkilenecek bir yaşta oldukları göz önünde bulundurulduğunda ise ülke genelindeki

gazete okuma alışkanlığının azlığına da işaret etmektedir. Öte yandan çalışmanın okul döneminin sonlarında yapıldığı

**Tablo.2** Haber Olarak Tanımlanan Medya Araçlarının Genel Dağılımı

	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde (%)</u>
<b>Televizyon</b>	28	93,4
<b>Gazete</b>	2	6,6
<b>TOPLAM</b>	<b>30</b>	<b>100</b>

### **Haber Denince Akla Gelen Konular**

Çalışmanın evrenini oluşturan 7 yaş grubu çocukları medyadan bireysel etkilenmenin yanı sıra model aldıkları yetişkinlerin tepkileri ölçüsünde de etkilenmektedir. Özellikle aileyle birlikte medya kullanımı sırasında ailenin korku kaygıları çocuklara yansımaktadır. Bu yaş çocukları artık dünyayı daha iyi tanımakta ve gerçekleri daha iyi bilmektedirler. Bu nedenle soyulmak, bıçaklanmak, vurulmak ya da kitle iletişim araçlarından yansıyan, sık sık karşılaştıkları savaş, doğal afetler gibi durumlardan korkmalarının yanı sıra (Ertürk, 2011: 57) dünyayı korku dolu bir yer olarak algılayarak psikolojik anlamda olumsuz gelişim gösterebilmektedirler.

**Tablo. 3** Haber Denince Çocuklarda Belirginleşen Konuların Genel Dağılımı

	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
<b>Sel</b>	44	38,72
<b>Deprem</b>	5	4,4
<b>Yangın</b>	13	11,44
<b>Hortum</b>	4	3,52
<b>Çığ</b>	3	2,64
<b>Yanardağ</b>	1	0,88
<b>Savaş</b>	3	2,64
<b>Silahlı Saldırı</b>	9	7,92
<b>Trafik Kazası</b>	22	19,36
<b>Hava Durumu</b>	5	4,4
<b>Futbol</b>	4	3,52
<b>TOPLAM</b>	<b>113</b>	<b>100</b>

Bu çerçeve ekseninde Tablo:3’de de görüldüğü gibi araştırmaya dâhil olan çocukların 104’ü haberleri olumsuz olaylar ekseninde resmetmişlerdir. Bu resimler çocukların iç dünyalarının birer aynası olarak ele alındığında ise dünya afetlerin, kazaların, yaralamaların olduğu korku dolu bir yerdir ve haberler de bunları duyurmaktadır. Toplam 9 çocuk ise “haber nedir” sorusuna cevap olarak hava durumu ve futbol maçı resmi yapmıştır. Bu cevaplar olumlu ve olumsuz haber olarak

iki ayrı kategori göz önünde bulundurularak yorumlandığı takdirde aradaki fark oldukça belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Buna karşın günümüzde çoğu çocuğun televizyon izlediği zaman dilimi oldukça fazladır ve bu zaman dilimi genellikle haberlerin yayınlandığı saatle çakışmaktadır.<sup>1</sup> Hal böyleyken çocukların hayatın içinde yer alan olumsuz olayları haber yoluyla öğrenmesi kaçınılmazdır. Ve henüz muhakeme yeteneği oluşmamış bir çocuk ekranda gördüğü şiddet içeren sahneleri kendisine göre anlamlandırıp içselleştirebilir. Dolayısıyla hangi haberleri izleyip izleyemeyeceği ve izlediği haberleri anlamlandırması hususunda ailelere büyük görev düşmektedir.

Konya ili kapsamında gerçekleştirilen bu çalışmada, 44 çocuğun (%38,72) haber denildiğinde aklına gelen olay “sel”dir. Çalışmanın yapıldığı sene itibariyle İstanbul ve çeşitli illerde meydana gelen sel görüntüleri yoğun olarak haberlerde işlenmiştir. Çocuklar yaşadığı şehirde bu tarz bir olayla karşı karşıya kalmamalarına rağmen bu durum onları oldukça etkilemiştir ki araştırmaya katılan çocukların çoğunluğu “sel ve bu şekilde hayatını kaybeden insanların” resmini yapmıştır. Dolayısıyla çocuklar için sel onların da başlarına gelebilecek, korkularını ayakta tutan bir olaydır ve sellerde hayatını kaybeden çocukların televizyon ekranına düşen görüntüleri, haberlerin çocuklar üzerinde kurduğu korku imparatorluğunun belirginleşmesinde araç haline gelmiştir.

Yine Tablo:3'e bakıldığında “sel”in hemen ardından % 19,36'lık bir oranla “trafik kazaları” gelmektedir. Resimlerin büyük bir kısmında kaza sonucu yaralanan ya da ölen insanlar bulunmaktadır. Bu da ölüm gibi trajik bir gerçekle çocukların erken yaşta yüzleştiklerini ve haberleri olumsuz olaylarla ilişkilendirerek anlamlandırdıklarının bir diğer göstergesidir.

---

<sup>1</sup> Türkiye'de RTÜK (2006) tarafından ilköğretim çağındaki çocukların televizyon izleme alışkanlıklarını belirlemeyi amaçlayan bir çalışma 25 Nisan-03 Mayıs 2006 tarihleri arasında, 17 ilde toplam 1719 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada sonucunda ilköğretim çağındaki çocukların %46,7'lik bir kesimi 17.01-20.00 arasında, %46,4'lük kesiminin ise 20.01-22.00 saatleri arasında televizyon izlediği tespit edilmiştir. Dolayısıyla 17.01-22.00 zaman aralığının ilköğretim çağındaki öğrencilerin en fazla televizyon izlediği saatler olduğu görülmektedir (<http://www.rtuk.org.tr>, erişim tarihi: 27.02.2012)

**Tablo.4** Haber Denince Çocuklarda Belirginleşen Konuların Cinsiyetlere Göre Dağılımı

	<u>Kız</u>		<u>Erkek</u>	
	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde (%)</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde (%)</u>
<b>Sel</b>	20	45,4	24	34,56
<b>Deprem</b>	3	6,81	2	2,88
<b>Yangın</b>	5	11,35	8	11,52
<b>Hortum</b>	2	4,54	2	2,88
<b>Çığ</b>	1	2,27	2	2,88
<b>Yanardağ</b>	-	-	1	1,44
<b>Savaş</b>	-	-	3	4,32
<b>Silahlı Saldırı</b>	4	9,08	5	7,2
<b>Trafik Kazası</b>	5	11,35	17	24,48
<b>Hava Durumu</b>	3	6,81	2	2,88
<b>Futbol</b>	1	2,27	3	4,32
<b>TOPLAM</b>	<b>44</b>	<b>100</b>	<b>69</b>	<b>100</b>

Öte yandan yapılan resimler incelendiğinde resimlerin genelinde polis olaya dâhil olmuştur. Toplumumuzda çocukların zaman zaman polisle korkutulduğu düşünüldüğünde ise (Yaramazlık yapan bir çocuğa annesinin, susmazsan seni polise veririm demesi gibi...) çocuklar için haberlerin büyük ölçüde korku ögesi içerdiği aşikârdır. Yapılan resimler cinsiyetlere göre incelendiğinde (Tablo:4) “sel” temalı bir resim yapan kız ve erkek çocukların sayıca yakın olduğu görülmektedir. Ancak bu sonucun çarpıcı noktası, ülkemizde en çok bahsi geçen doğal afetlerin başında

deprem olmasına rağmen, çocukların yaptığı haberi konu edinen resimler içinde % 4,44 gibi küçük bir oranda (Tablo:3) deprem teması işlenmesidir. Bu da haberlerin çocuklar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunun bir diğer göstergesidir. Yine aynı şekilde çocukların yapmış olduğu resimlerde Türkiye’de görülmeyen “hortum” gibi doğal afetlerin işlenmesi ve bu resimlerin de içine serpiştirilen polis figürleri ilgi çekici bir başka noktadır. Böylelikle çocuklarda mevcut olan haber algısının çoğunluğunun korku evreninde oluştuğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

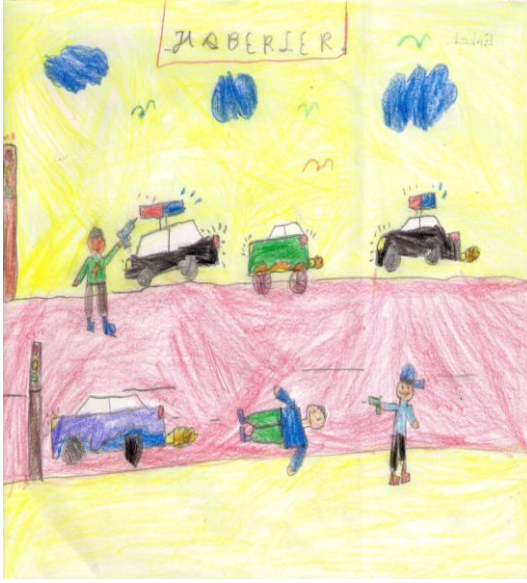
Elde edilen bulgular cinsiyet dağılımına göre incelendiğinde ise en anlamlı farklılık “trafik kazası”nı konu edinen resimlerde ortaya çıkmaktadır (Tablo:4). Erkek çocuklar kızlara oranla daha fazla sayıda bu olayı konu edinen resim çizmişlerdir. Bu sonuç erkek çocukların oyuncak arabalara olan düşkünlüğü gözetilerek yorumlandığı takdirde çocukların oyun alanında kullandıkları oyuncakların artık ölüm ve yaralanmalara sebebiyet veren metalar haline geldiğine işaret etmektedir. Dahası kaza resimlerinin bazılarında araç evin içine girerek resmedilmiştir. Bu anlamda güvenilir ve özel yaşam alanı olan ev de çocuklar açısından tehlikeli bir alan olarak tanımlanabilmektedir. Sonuç olarak haberlerin gizli tüketici olarak tanımladığımız çocuk ölüm kavramıyla erken yaşlarda tanışarak yetişkinlere ait dünyaya hızlı bir geçiş yapmaktadır.

Çalışmada dikkat çeken bir diğer şiddet içeren unsur ise silahlı saldırılardır. Erkek ve kız ayrımıyla incelendiğinde belirgin bir farklılık gözetilmese de resimlerin içeriği cinsiyetlere göre farklılık göstermektedir. Erkek çocukların resimlerinde ölü ya da yaralıların yine erkek olduğu gözlemlenirken (Resim 1.) kız çocukların da ise bu durum kadın olarak değişiklik göstermektedir (Resim 2.). Yine her iki grupta da eylemi gerçekleştiren erkektir. Bu doğrultuda erkek çocukların yapmış olduğu resimlerde çoğunlukla silahlı çatışma etkisi gözlenmektedir. Kız çocuklarının işlediği temada ise şiddete maruz kalan kadın ögesi belirginleşmektedir. Bulgular incelendiğinde son dönemde gündemi de oldukça meşgul eden kadına karşı işlenen şiddet suçlarının, kız çocuklarını da etkilemiş olduğunu söylemek mümkündür. Haberlere yansıyan şiddet içeren görüntüler kız çocuklarının erken yaşta, cinsiyetine yönelik işlenen suçların bilincine varmasına neden olmaktadır. Bir başka deyişle televizyon haberleri günümüz toplumlarında kaygı dolu “yetişkin çocuklar”



yaratmaktadır. Dahası çocuklar televizyon izleme sıklığına bağlı olarak şiddeti ve saldırganlığı olağan görmenin yanı sıra çoğu zaman meşru görebilmektedir (Gerbner vd., 1980: 28). Öte yandan bu tür bir bulgu George Gerbner'in, televizyonun, acı ve korkutucu bir dünya fikrini çalışmanın evrenini oluşturan çocuklarda da uyandırdığını desteklemektedir.

**Resim 1.**



**Resim 2.**



### **Değerlendirme ve Sonuç**

Elektronik çağ olarak nitelenen bu zamanlarda medya organlarının inanılmaz gelişimiyle birlikte çocukların yetişkinler dünyasına geçişi ivme kazanmıştır. Bu gelişmelerden nasibini en çok alan kitle iletişim aracı ise sihirli bir kutu olarak tanımlanan televizyon olmuştur. Televizyonun kitleleri kendine bağımlı hale getiren donanımı kısa zaman içinde onu bir ritüele dönüştürürken, televizyon evlerin en güzel köşelerinde kendine daimi bir yer edinmiştir. Böylelikle televizyonun ekranına dâhil ettiği her türden program diğer medya organlarında yer alan benzerlerine nazaran etki alanını daha geniş tutma imkânı kazanmıştır. Şüphesiz televizyon haberleri de söz konusu programlar içindedir ve çalışmanın temel sorunsalı bu haberlerin gizli tüketicileri olan çocukları olumsuz etkilediğidir.

Çalışma, haberlerin çocuklar üzerinde olumsuz bir etki yarattığı ön kabulünden hareketle çocukların haber iletilerinde yer alan şiddet içerikli öğelerden olumsuz yönde etkilendiklerini ve haberi büyük ölçüde olumsuz olaylarla tanımladıklarını ortaya koymuştur.

Konya ili kapsamında ilköğretim birinci sınıfta öğrenim gören 174 çocuğun katılımıyla gerçekleşen, haberlerin çocuklar üzerine etkisine odaklanan bu çalışmada da, çocukların yapmış olduğu resimlerden televizyon haberlerinin diğer haberlere nazaran çocukları daha fazla etkilediği ortaya çıkmaktadır. Çocukların 28'i haberi doğrudan televizyonla tanımlarken sadece 2'si gazete resmi yapmıştır.

Özellikle haberin algısal düzeyde çocuklarda ne tür imajlarla çağrışım yaptığı, haberin resmini yaparken kullandıkları simgelerle (silah, kan, bıçak, sel, yangın, trafik kazası, ölü ve yaralı kişiler) net bir şekilde görünmektedir. Bu sonuçlar ışığında haber çocuklar için salt olumsuz olayları konu edinmektedir. Öyle ki bu olaylar Türkiye'de yaşanmayan hortum gibi doğal afetleri de kapsamaktadır.

Çalışmada çocukların yapmış olduğu resimlerin çoğunluğunda "polis" in haberi simgelemeye yarayan bir öğe olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. Böyle bir bulgu Gerbner ve arkadaşlarının televizyonda yer alan şiddetin suç ve yargı sistemindeki etkileri üzerine yoğunlaştığı erken dönem çalışmalarında da ileri sürdüğü gibi televizyona daha fazla maruz kalan insanların, suç oranının ve kanuni yaptırım olan işlerde çalışan kişi sayısının gerçek hayatta olduğundan çok daha fazla olduğuna inandıkları görüşünü desteklemektedir (Gerbner & Gross, 1976). Aynı zamanda silahlı saldırıyı konu edinen resimler cinsiyete göre farklılık göstermemesine rağmen içerik açısından değerlendirildiğinde söz konusu resimlerin farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır. Kız çocuklarının resimlerinde eylemi gerçekleştiren kişi erkekken yaralı ya da ölü kadındır. Erkek çocuklarında ise bu tablo iki ya da daha çok erkek arasında geçen olaylar şeklinde resmedilmiştir.

Çalışmanın bulguları genel olarak değerlendirildiğinde, çocukların %17,5'i medyaya yönelik, %18'i herhangi bir kategoriye dâhil edilemeyen ve %64,5'i ise haberi bir olayla bağlantılı olarak resmetmiştir. Araştırmanın en çarpıcı sonucu ise

konuya dayalı resimlerin (113) sadece 9'unun olumlu denilebilecek türdeki simgelerle resminin yapılmış olmasıdır. Bu sonuç çalışmanın zeminini oluşturan "haber nedir" sorusuna cevap teşkil etmektedir.

Şunu belirtmek gerekir ki resimler tek başına çocukların haberi nasıl yorumladıkları ve ne ölçüde etkilendiğinin temel ölçütü değildir ancak özgür ifadeye izin vermeleri ve geçmişte edinilen birikimlerden beslenmelerinden ötürü güvenilir bir ölçme şeklidir. Bu yolla elde edilen bulguların bütününe bakıldığında yine televizyon haberlerinin çocuklarla olan sorunlu ilişkisi gün yüzüne çıkmaktadır.

### **Kaynakça:**

- American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, (2002). "Facts for Families" *Children and the News*, No. 67 (1/02)
- Baran, A. (2005). "Medya ve İktidar İlişkileri", *Düşünen Siyaset Dergisi*, Sayı: 20, Ankara: Lotus Yayınevi, s. 105-122.
- Baudrillard, J. (2003). "Sessiz Yığınların Gölgesinde-Toplumsalın Sonu" (Çev: Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (2001). "Parçalanmış Hayat" (Çev: İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Burton, G. (1995). *Görünenden Fazlası*. (Çev: Nefin Dinç) İstanbul: Alan Yayıncılık
- Dursun, Ç. (2004). "Haberde Gerçekliğin İnşa Edilmesi Ne Demektir?" (Der: Çiler Dursun) *Haber Hakikat ve İktidar İlişkisi*, Ankara: Elips Kitap, s. 37-67.
- Ergül, Hakan (2000). *Televizyon Haberlerinin Magazinelleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ertürk, Y. D. (2011). "Çocukluk Çağı Gelişim Dönemlerine Göre Medya Kullanımı" (Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin). *Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s. 49-89.
- Esslin, M. (1991). *TV Beyaz Camın Arkası*. (Çev: Murat Çiftkaya). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gerbner, G., and Gross, L. (1976). "Living with Television", *Journal of Communication*, Cilt 26, Sayı 2, İlkbahar
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., and Signorelli, N. (1980). The "Mainstreaming" of America: Violence Profile No.11, *Journal of Communication*, 30, p. 10-29.
- Gerbner, G. (1995). *Türkiye'de Televizyon ve Aile*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, No.85
- [http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik\\_id=0f157d78-0884-47d4-9591-3efc39178e05](http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=0f157d78-0884-47d4-9591-3efc39178e05) (Erişim Tarihi: 27.02.2012).
- Işık, M. (2008). "Çocuk, Televizyon ve Eğitim" (Ed: Yasemin Giritli İnceoğlu, Nurdan Akıner) *Medya ve Çocuk Rehberi*, Konya: Eğitim Kitabevi, s. 9-26.
- Kaplan, Y. (1993). *Televizyon*. İstanbul: Ağaç yayıncılık.
- Matelski, M. J. (1996). *TV Haberciliğinde Etik*. (Çev: Bahar Öcal Düzgören) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Özkan, S. (2009). “Medya’ dan Şiddet Etkileşimi Üzerine” (Ed: Tülay Erkan). *Çocuk ve Şiddet Çalıştayı*, İstanbul Tabip Odası, s. 190-194.
- Postman, N. (1994). *Televizyon Öldüren Eğlence*. (Çev: Osman Akınhay) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rigel, N. (1995). *Haber, Çocuk ve Şiddet*. İstanbul: Der Yayınları.
- Rigel, N. (2008). “TV, Çocuk ve Şiddet Araştırmalarında 50 Yıl” (Ed: Yasemin Giritli Akıner) *Medya ve Çocuk Rehberi*, Konya: Eğitim Kitabevi, s.131-142.
- Ritzer, G. (1998). *Toplumun Mcdonaldlaştırılması*. (Çev: Şen Süer Kaya). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sungur, S. (2008). “Televizyon Yayınlarının Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri” (Ed: Yasemin Giritli İnceoğlu ve Nurdan Akıner). *Medya ve Çocuk Rehberi*, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları, s. 171- 188.
- Şeker, T. (2009). “Türkiye’nin İlk Çocuk Televizyonu: Yumurcak TV” *Selçuk İletişim Dergisi*, s. 185-199. Cilt: 5, Sayı: 4.
- Şirin, M. R. (2011). “Şiddet, Televizyon ve Çocuk Dostu Medya” (Hazırlayan: Mustafa Ruhi Şirin). *Çocuk Hakları ve Medya El Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, s. 163-185.
- Turam, E. (1996). *Ekranaltı Çocukları*. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (1992). “Resimleriyle Çocuk” İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yetim, N. ve Yetim, Ü. (2008). “ Medya Temsillerinde Özne ve Nesne Olarak Çocuk” (Ed: Yasemin Giritli İnceoğlu ve Nurdan Akıner) *Medya ve Çocuk Rehberi*, Konya: Eğitim Kitabevi, s. 89-128.